

03

Unge uddannelsesvalg og regionale flyttemønstre

Elise Stenholt Sørensen

Ph.d.-studerende, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet og forskningsassistent, Institut for Byggeri, By og Miljø, Aalborg Universitet.

Fraflytningen fra Danmarks mindre byer og landområder er steget i de seneste årtier. Når man ser på udviklingen fra 1990-2018, kan man se, at det primært er ændrede flyttemønstre blandt de unge mellem 18-24 år, der er årsag til befolkningsnedgangen i de mindre byer og landområder. Men hvorfor forlader unge i stigende grad de mindre byer? Denne artikel beskriver, hvilken betydning unges uddannelsesvalg har for deres flyttemønstre. Hovedkonklusionen er, at en gymnasial ungdomsuddannelse øger tilbøjeligheden til at flytte til en større by markant.

Danmark gennemgår i disse år store regionale forandringer. København og landets større byer oplever kraftig befolkningstilvækst, mens indbyggertallet er dalet i en række af de mindre bysamfund. Når vi flytter fra land til by, kan det skabe omfattende samfundsmæssige forandringer. Nedgang i befolkningstallet kan have stor betydning for økonomisk vækst, udbud af servicetilbud og social tryk i de egne af landet hvor fraflytningen sker. I den offentlige og politiske debat er der derfor stor interesse for, hvilke redskaber man som politiker kan anvende for at bremse affolkningen af de mindre byer og landområder i Danmark. Denne artikel beskriver, hvilke årsager der er til at især unge forlader mindre byer og landområder. Den beskriver også, hvordan de unges valg af ungdomsuddannelse er med til at påvirke deres flyttepræferencer.

Der er flere årsager til, at det er vigtigt at beskæftige sig med unges flyttemønstre. Ser man på tallene, kan man se at unge mellem 18-24 år flytter markant mere end andre aldersgrupper og at andelen af unge, der forlader de mindre byer, er blevet fordoblet fra 1990 til 2018. I dag vælger knap 15% af de unge i mindre byer at flytte væk hvert eneste år, og flere danske og internationale studier viser, at det er de færreste, der vender tilbage igen (1). Derfor har unges flyttemønstre stor betydning for urbaniseringen i dag og det er vigtigt at vide mere om, hvad der får unge mennesker til at flytte.

Årsager til fraflytning

Der er mange årsager til, at unge vælger at flytte fra landsby til storby: Det kan være manglende jobmuligheder på landet, manglende uddannelsesmuligheder eller mangel på faciliteter som fx skoler, læger eller offentlig transport. De negative ting, der kan få personer til at flytte væk, kalder man "push" faktorer. På den anden side er der også mange positive ting, der tiltrækker personer til storbyer – det kalder man "pull" faktorer. Det er for eksempel bedre jobmuligheder, mulighed for at tage videregående uddannelse, bedre adgang til offentlig service og flere underholdningsmuligheder, som for eksempel caféer, biografteater og museer. En persons valg om at flytte vil være en kombination af "push" og "pull" faktorer (2).

Der er også mange individuelle karakteristika, der betyder noget for, hvor unge flytter hen og hvornår de vælger at flytte, når de flytter hjemmefra. For eksempel betyder forældrenes uddannelse, deres indkomst, køn, etnicitet, opvækstregion osv. en hel del for, hvor unge vælger at flytte hen og hvornår de flytter (se illustration 1). Når alle de individuelle karakteristika tages med i én og samme analyse, bliver det dog tyde-

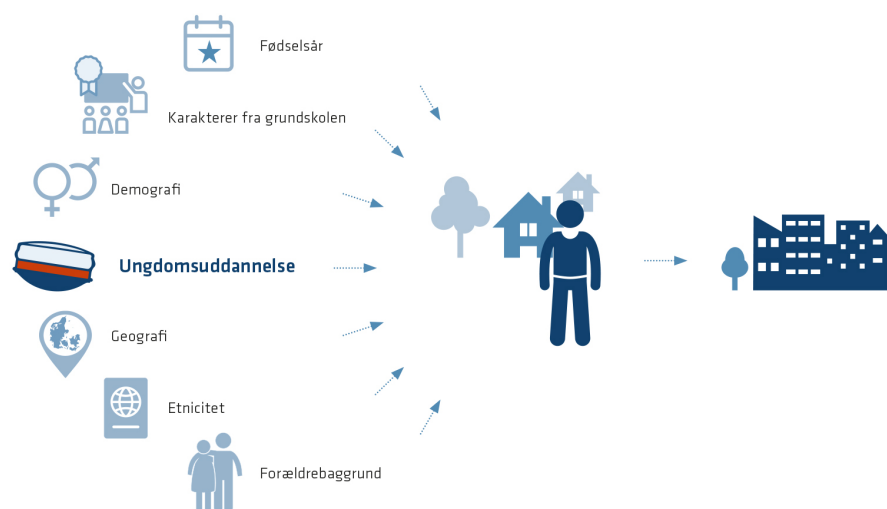

Illustration 1:

Oversigt over faktorer, der har betydning for unges flyttemønstre.

Analysen tager højde for flere af de faktorer, der har betydning for unges flyttemønstre. I analysen evalueres sammenhængen mellem valg af ungdomsuddannelse og valget om at fraflytte, samtidig med, at de følgende faktorer holdes konstant: Fødselsår, køn, indvandringsstatus, opvækstregion, karakterer i grundskolen, forældrenes uddannelsesniveau og indkomst.

Kilde: BUILD – Institut for Byggeri, By og Miljø, Aalborg Universitet.

ligt at unges valg af ungdomsuddannelse er den beslutning, der betyder aller mest for de unges flyttemønstre. Derfor fokuseres på sammenhængen mellem uddannelse og flyttemønstre i resten af denne artikel.

Unge, der har taget en studentereksamen, er langt mere tilbøjelige til at flytte til en større by, sammenlignet med deres jævnaldrende: Næsten 90% af de unge, der får en studentereksamen, vælger at flytte ind til en større by inden de fylder 25 år. Det samme gælder kun for 50% af de unge, der har taget en erhvervsfaglig uddannelse (3). Men hvorfor øger gymnasieuddannelsen lysten til at flytte? Og hvilke mekanismer ligger der bag? Det kan forskellige teorier hjælpe os med at give en forklaring på.

Teorier om uddannelse og valg

Sammenhængen mellem uddannelse og fraflytning kan anskues ud fra tre forskellige teorier: Rationelle valg-teorier, normative teorier og teorier om social ulighed (ofte kaldet stratifikationsteorier). De tre teorier supplerer hinanden og forklarer forskellige aspekter af, hvorfor gymnasieuddannelsen øger unges lyst til at flytte til storbyen. ”Rational choice” teorier anskuer personer som rationelle individer (4). Ifølge teorien foregår en persons beslutning om at flytte på baggrund af en opvejning af fordele og ulemper. Ulemper kunne fx være udgifter til selve flytningen, transportomkostninger og følelsesmæssige omkostninger ved at forlade sin familie. Fordele kunne være bedre faciliteter, flere jobmuligheder eller muligheden for at tage en videregående uddannelse (5).

Teorien kan forklare, hvorfor det for en student vil være mest rationelt at vælge at flytte til en større by. Studentereksamen giver nemlig ingen erhvervskompetencer i sig selv. Uddannelsen er rettet imod, at man læser på en videregående uddannelse, der typisk ligger i en af de større byer. Unge, der har taget en studentereksamen, har opbygget og styrket deres boglige evner. De vil få størst udbytte af disse evner, hvis de læser videre. Det er derfor forventeligt at disse unge, i højere grad vil søge ind til byerne for at tage en videregående uddannelse, da fordelene ved at flytte overstiger ulemperne. Unge, der har taget en erhvervsfaglig ungdomsuddannelse, har ofte mulighed for at bruge deres uddannelse på et lokalt arbejdsmarked. For unge med en erhvervsfaglig uddannelse vil omkostningerne ved at flytte (i form af længere afstande til venner og familie, dyre boliger, mindre adgang til natur osv.) i højere grad overstige omkostningerne ved at blive boende (i form af en lavere løn).

”Normative teorier” kan forklare, hvordan kammerater har indflydelse på hinandens valg (6). Venner påvirker hinandens normer, overbevisninger og værdier. De er med til at definere standarderne for, hvilke handlinger, der opfattes som værdifulde. Teorien vil forklare, at unge med studentereksamen har større sandsynlighed for at flytte væk, på grund af de normative idéer, der udvikles blandt elever og lærere i klasselokalet i gymnasiet. I gymnasiet vil lærerne og også mange af klassekammeraterne synes, at en

videregående uddannelse er den mest værdifulde vej at gå efter gymnasiet. I og med at langt de fleste videregående uddannelser ligger i de større byer, vil unge med en studentereksamen følge deres venner og flytte ind til byerne. Endelig vil teorier om social ulighed, de såkaldte "stratifikationsteorier", pege på, at børn der er opvokset i velhavende hjem, i højere grad vil vælge at flytte. Forældre med flere ressourcer kan for eksempel hjælpe med at købe en studiebolig i byen og med at dække udgifter i forbindelse med flytningen. Samtidig kan forældre, der selv har lange uddannelser bedre hjælpe unge med studiehjælp, når de kommer ind på den videregående uddannelse.

Definition af større byer i Danmark

For at kunne undersøge flytninger fra mindre byer til større byer i Danmark, er det nødvendigt at afgrænse de områder, der undersøges. I denne analyse er en "større by" defineret som en by med mere end 20.000 indbyggere i 2016. Disse byer er markeret med rødt på kortet i illustration 2. En "mindre by eller landområde" er de resterende områder på kortet, dvs. alle de blå områder. En "mindre by" inkluderer også provinsbyer som fx Middelfart, Nykøbing Falster osv. Grænsen ved 20.000 indbyggere beror på et skøn. Grænsen er blandt andet valgt, fordi halvdelen af Danmarks unge befolkning er vokset op i landområder eller byer under 20.000 indbyggere.

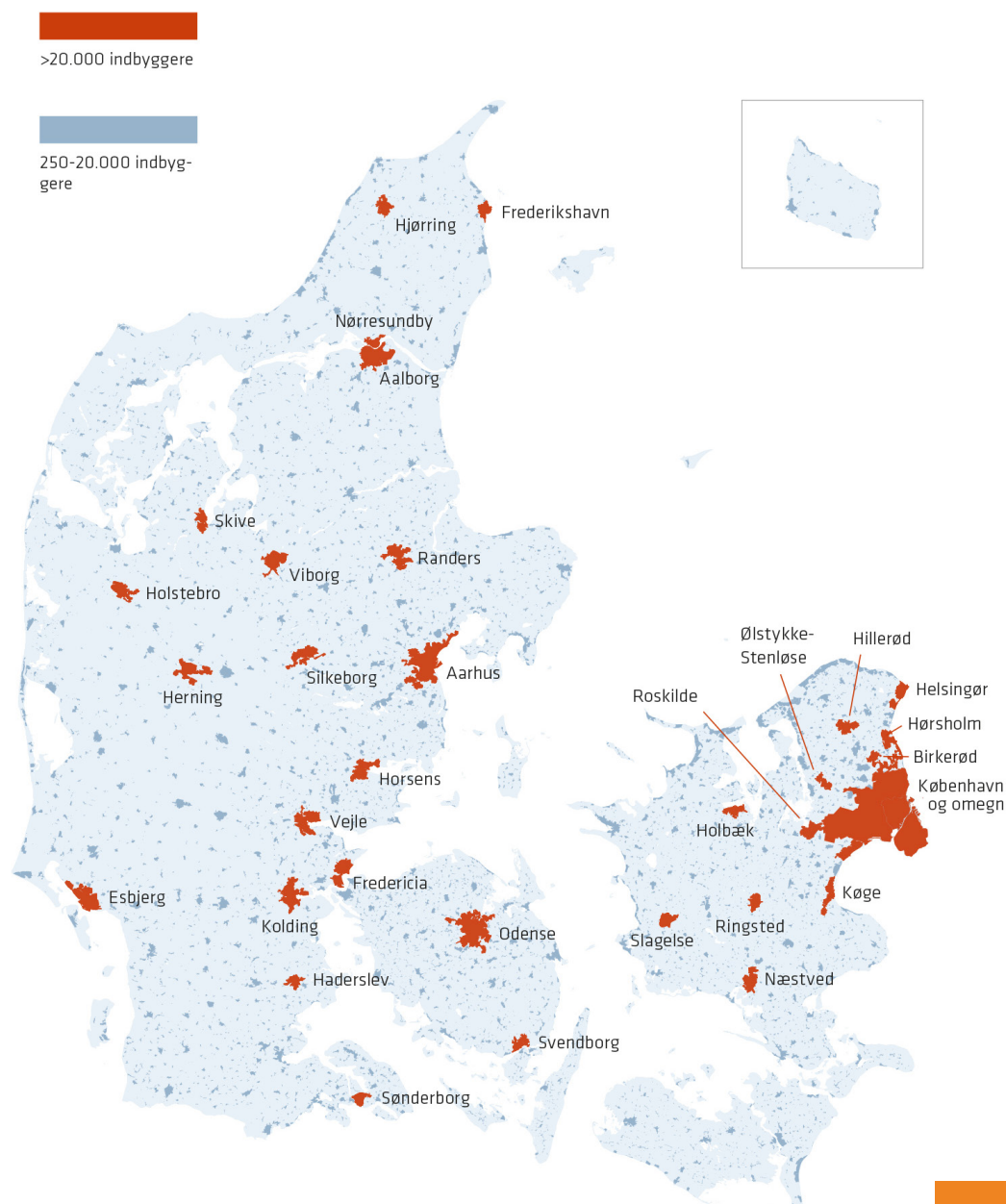

Illustration 2:

Danmarks større byer med mere end 20.000 indbyggere

Kortet viser de 33 største byer i Danmark. Byerne havde mere end 20.000 indbyggere i 2016. Analysen omfatter alle unge, der er vokset op på landet eller i en by med mindre end 20.000 indbyggere, dvs. de blå områder på kortet.

Kilde: BUILD – Institut for Byggeri, By og Miljø, Aalborg Universitet.

Undersøgellesdesign

Undersøgelsen omfatter unge, der bor i en mindre by eller på landet, når de er 15 år gamle. I analysen følges de unge indtil de fylder 25 år. I den periode analyseres sammenhængen mellem deres uddannelsesvalg og hvorvidt de flytter til en større by eller en mindre by. En person betegnes som "raflyttet", når han eller hun er flyttet til en anden by, uden sine forældre, dvs. personen skal flytte hjemmefra. I analysen undersøges det, hvorvidt de unge flytter til en større by, en mindre by, eller om de slet ikke flytter. Kun det første flyt hjemmefra indgår i analysen.

Analysen omfatter unge, der boede i en mindre by eller på landet, da de var 15 år gamle. Personerne er født i perioden 1983-1987 og i alt indgår 126.725 personer i analysen. Analysen er baseret på registerdata fra Danmarks Statistik. Registerdata giver adgang til oplysninger om hele Danmarks befolkning, uden at personer skal indvillige i at deltage i et interview. Det betyder at data hverken er udsat for intervieweffekter og stikprøven vil altid være repræsentativ, da den består af hele Danmarks befolkning. Desuden indeholder de danske registerdata informationer om befolkningen hvert år, fra de bliver født til de dør. Det er med andre ord muligt at følge den samme person over tid. I analysen indgår der datamateriale fra perioden 1999-2012.

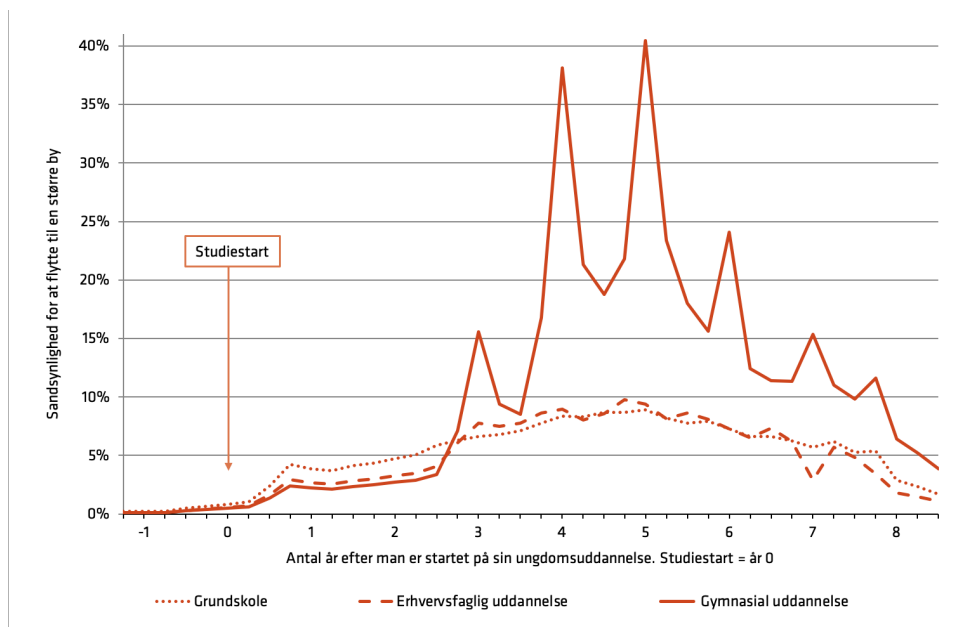

Illustration 3

Valg af ungdomsuddannelse og sandsynligheden for at flytte til en større by.

Figuren illustrerer sandsynligheden for at flytte til en større by for tre forskellige uddannelsesgrupper (8). Uddannelsesgruppen bestemmes efter den uddannelse som personen har opnået, når han eller hun er 25 år gammel. For unge, der ikke opnår en ungdomsuddannelse, er året "uddannelsesstart" det år hvor personen fylder 17 år (9).

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistik.

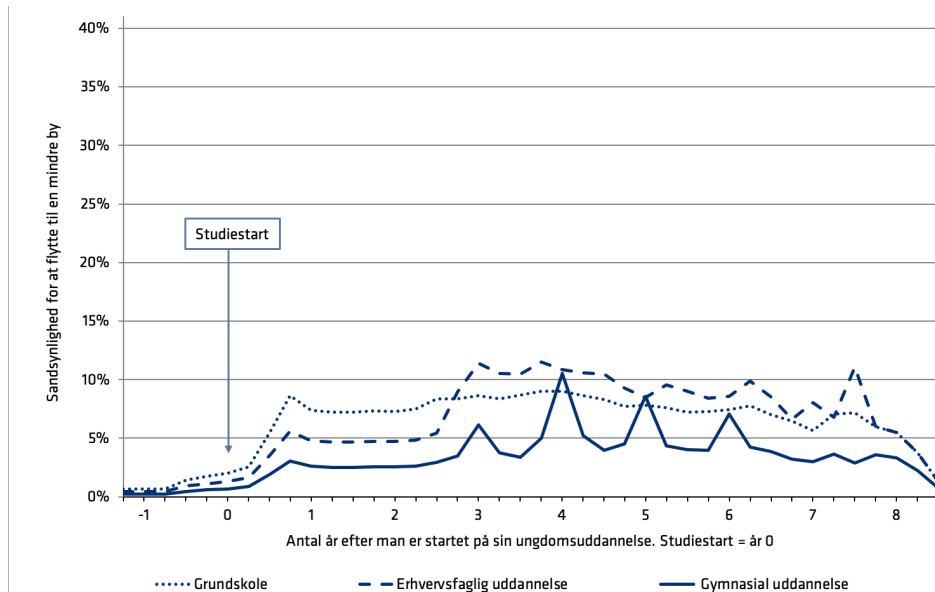

Illustration 4:

Valg af ungdomsuddannelse og sandsynligheden for at flytte til en mindre by.

Figuren illustrerer sandsynligheden for at flytte til en mindre by eller landet for tre forskellige uddannelsesgrupper (8). Uddannelsesgruppen bestemmes efter den uddannelse som personen har opnået når han eller hun er 25 år gammel. Blandt de unge, der ikke opnår en ungdomsuddannelse, er året "uddannelsesstart" det år hvor personen fylder 17 år (9).

Kilde: Egne beregninger på baggrund af data fra Danmarks Statistik.

Uddannelse og flyttetidspunkt

Er man borgmester i en landkommune, er det relevant at vide, at når unge i kommunen tager en studentereksamen, så vil de med høj sandsynlighed også flytte væk, efter de har taget deres studentereksamen. I den forbindelse er det også væsentligt at vide, hvornår unge med studentereksamen flytter væk. Især hvis man ønsker at gøre noget for at fastholde dem lokalt. Denne analyse ser derfor nærmere på unges flyttetidspunkt i forhold til færdiggørelse af deres ungdomsuddannelse.

Unge med studentereksamen udgør den gruppe, der har størst sandsynlighed for at flytte til de større byer. Illustration 3 viser, at unge med en gymnasial ungdomsuddannelse har større sandsynlighed for at flytte til en større by, sammenlignet med deres jævnaldrende, der har taget en erhvervsfaglig ungdomsuddannelse. Det gælder dog ikke i begyndelsen af perioden. Det ses, at unge der går i gymnasiet flytter lidt senere hjemmefra end deres jævnaldrene venner, da de ofte bor hjemme, mens de går på gymnasiet (7) (se illustration 3). Men allerede tre år efter studiestart, dvs. i dét år som man typisk får sin studentehue, vil 15% flytte ind til en større by. De unge flytter altså kort efter, at de har fået studentehuen på. De fleste flytter i løbet af de første to år efter de har taget deres studentereksamen. Unge med studentereksamen skiller sig også ud ved, at deres flyttemønstre i høj grad er sæsonbestemt: Illustration 3 viser, at flest unge, ca. 40%, vælger at flytte til en større by i sommerhalvåret ca. to år efter studentereksamen. Det tyder på, at unge med studentereksamen vælger at flytte i forbindelse med, at de starter på en videregående uddannelse.

Vælger man by eller land?

Hvordan ser det ud, hvis man i stedet ser på dem, der flytter til en anden mindre by? Her ser billedet noget anderledes ud, som man kan se i illustration 4. Unge med erhvervsfaglige ungdomsuddannelser er mere tilbøjelige til at flytte til mindre byer, sammenlignet med deres jævnaldrende med studentereksamen (den stiplede linje i illustration 4). Forskellene mellem grupperne er dog langt fra lige så store, som når man ser på flytning til de større byer.

Det er dog interessant at bemærke, at erhvervsuddannelser ser ud til at ”fastholde” de unge i lokalområdet og i de mindre byer – også når man sammenligner med unge, der ikke har taget en ungdomsuddannelse (den prikkede linje i illustration 4). Igen kan man se, at unge med studentereksamen typisk vælger at flytte om sommeren, hvilket tyder på, at de ofte flytter i forbindelse med start på en videregående uddannelse.

Gymnasiet flytter unge fra land til by

Analysen viser, at unges valg af ungdomsuddannelse spiller en afgørende rolle for deres flyttemønstre. En gymnasial ungdomsuddannelse øger tilbøjeligheden til at flytte til en større by markant. På et samfundsmæssigt plan betyder det, at når flere unge vælger at gå i gymnasiet, så har det betydning for den øgede urbanisering, som vi ser i dag. Andelen af unge, der går i gymnasiet er steget markant i løbet af de sidste 35 år. Siden begyndelsen af 1980'erne har tendensen været, at de gymnasiale uddannelser er blevet mere populære, mens søgningen til erhvervsuddannelserne er faldet. I 1982 havde 30% af de 24-årige en studentereksamen. I 2017 havde ca. 60% af de 24-årige en studentereksamen. Der er altså sket en fordobling i andelen af unge, der går i gymnasiet (3).

Det bevirker, at flere unge end tidligere flytter til uddannelsesbyerne for at gennemføre en videregående uddannelse. Det er de færreste unge, der flytter tilbage igen efter endt uddannelse. En dansk undersøgelse fra 2017 viste, at 8 ud af 10 elever, stadig boede i deres uddannelsesby, tre år efter de havde afsluttet deres videregående uddannelse (1). Det har stor betydning for de mindre byers befolkningssammensætning. Tilstedeværelsen af lokale gymnasier i landkommuner kan, populært sagt, være med til at ”støvsuge” kommunen for unge, der ikke flytter tilbage igen. Det kan have store konsekvenser for det lokale erhvervsliv og vækst i de mindre byer, hvis mange unge flytter ud af områderne.

Hvilke tiltag kan man anvende, hvis man som samfund ønsker at beholde en større gruppe af de unge i land- og yderkommunerne? Denne analyse viser, at en erhvervsuddannelse ser ud til at fastholde de unge lokalt. Dét tyder på, at hvis man gør erhvervsuddannelserne mere attraktive, så vil flere unge blive boende i de mindre byer. Analysen viser desuden, at det er vigtigt at fastholde de unge, fx gennem beskæftigelse, lige efter de har afsluttet deres ungdomsuddannelse.

Et andet tiltag, for at beholde en større gruppe af de unge i de mindre byer, kunne være at åbne nye videregående uddannelser uden for de større byer. Det er et forslag, der ofte drøftes af politikere i medierne. Argumentet er, at hvis flere unge læser videre på en videregående uddannelse lokalt, så vil de også blive boende efter de har afsluttet deres uddannelse. Det er dog vanskeligt at sige, om åbningen af flere videregående uddannelsessteder ville få den ønskede virkning. Siden 1998 er der kommet flere videregående uddannelsessteder uden for de fire største byer. Både professionshøjskoler og universiteter har åbnet nye uddannelsessteder (10). På samme tid har nogle uddannelser, fx læreruddannelsen i Holbæk, Haslev og Ribe, været nødsaget til at lukke, pga. faldende antal ansøgere (10). Mange unge valgte at søge læreruddannelsen de større byer, selvom der var et lokalt tilbud til rådighed. Det tyder på, at unge også flytter til de større byer på grund af de kulturtilbud, attraktioner, caféer og byliv, som byer tilbyder – og ikke alene for at tage en uddannelse.

Referencer

- (1) Andersen, H.S. Udviklingen i unges fraflytning fra yderområder og den geografiske centralisering af uddannelse (Polyteknisk Boghandel og Forlag Aps, Lyngby, for Statens Byggeforskningsinstitut, nr. 2017:09, 2017)

Busch, O & Weigert, B. Where have all the graduates gone? Internal cross-state migration of graduates in Germany 1984-2004 (Springer: Annal of Regional Science, nr. 44, s. 559-572, 2010)

Haapanen, Mika & Tervo, Hannu: Migration of the Highly Educated: Evidence from Residence Spells of University Graduates (Wiley-Blackwell: Journal of Regional Science, nr. 52(4), s. 587-605, 2012)
- (2) Corcoran, J. & Faggian, A. Graduate migration and regional development: An international perspective (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017)
- (3) Sørensen, E.S. & Holm, A. Unge flytter væk fra Danmarks mindste byer—har uddannelse betydning? (København: Kraks Fond Byforskning, 2019)
- (4) Sjaastad, L. The Costs and Returns of Human Migration (Chicago Journals: Journal of Political Economy, nr. 70(5), s. 80-93, 1962)
- (5) En af de mest anerkendte teorier er "human kapital migrations"- teorien, der blev præsenteret første gang i 1962 af økonomen Larry A. Sjaastad i "The Costs and return of Human Migration". Sjaastad var den første til at anskue migration som en individuel investering i fremtidig produktivitet og indtjeningsmuligheder. En persons beslutning om at flytte sker ifølge teorien på baggrund af en opvejning af fordele og ulemper ved at flytte.
- (6) Hallinan, M. & Williams, R. Students' characteristics and the peer-influence proces (SAGE Publications: Sociology of Education, nr. 63(2), s. 122-32, 1990)
- (7) Illustration 3 og 4 viser sandsynligheden for at flytte hjemmefra hvert kvartal, givet at man ikke allerede er fraflyttet.
- (8) I den statistiske analyse anvendes en såkaldt varighedsmodel. Modellen er et stærkt værktøj til at beskrive hvor lang tid befolkningsgrupper bliver boende i et givent område, før de flytter. I varighedsanalyser er man typisk interesseret i risikoen for at en bestemt hændelse indtræffer, givet at den ikke er sket endnu, kaldet "hazard-raten". Figur 3 og 4 illustrerer hazard-raten for at fraflytte på et givent tidspunkt.
- (9) Figuren illustrerer sandsynligheden for at flytte for tre forskellige uddannelsesveje. De andre individuelle karakteristika er holdt konstant. Sandsynligheden er illustreret for en etnisk dansk kvinde, født i 1985 og opvokset i region Nordjylland. Hun var 17 år da hun startede på sin ungdomsuddannelse. Forældrenes uddannelse er ligeledes holdt konstant.
- (10) Danske Professionshøjskoler: Fakta om uddannelser til hele Danmark (Danske Professionshøjskoler, 2019)